

GRANICE LITERATURY, GRANICE POETYKI, GRANICE GRANIC DZISIAJ. JEDNO PYTANIE

ANNA TENCZYŃSKA

Wydział Polonistyki UW
Faculty of Polish Studies, University of Warsaw
anna.tenczynska@uw.edu.pl
ORCID: 0000-0002-4893-9426

Trudna jest ontologia granicy. To byt odznaczający się szczególną ambiwalencją. [...] nie należy do żadnego z oddzielonych nią obszarów, a jednocześnie należy do obydwu¹.

W jednym z przypisów² do artykułu, który ukazał się przed piętnastoma laty i którego tytuł sparafrazowałam w tytule mojego tekstu, Edward Balcerzan zastanawia się, czy poetyka podzieli los historii (literatury), poddanej ponowoczesnemu „demontażowi” jako dyscyplina uznawana przez niektórych za anachroniczną wobec kierunku przemian zarówno samej literatury, jak i sposobów jej badania³. Przypis ten wypada uznać za jeden z ważnych głosów w dyskusji nad miejscem i rolą poetyki we współczesnych badaniach literackich i humanistycznych. Kiedy spojrzymy kolejne piętnaście lat wstecz, dostrzeżemy jeden z wyrazistych momentów w międzynarodowej historii tej dyskusji. Moment, kiedy do przeciwników poetyki (strukturalistycznej), wobec której wysuwano kolejne zarzuty, zaliczono ją samą, wskazując jej aspekty autodestrukcyjne w obliczu dynamicznie przeobrażającej się

¹ D. Czaja, *Limes*, [w:] idem, *Gramatyka bieli. Antropologia doświadczeń granicznych*, Kraków 2018, s. 8.

² Zob. E. Balcerzan, *Granice literatury, granice historii, granice granic*, „Teksty Drugie” 2005, z. 6, przyp. 6, s. 12-13.

³ „Próba demontażu systemu (literatury) sprzyja demontażowi porządku jego istnienia w czasie (historii)”. Ibidem, s. 12.

humanistyki⁴, kiedy przedstawiciele nowego historycyzmu formułowali rozwijaną od początku lat osiemdziesiątych koncepcję poetyki kulturowej⁵, a Earl Roy Miner z rozmachem zakreślał granice pola badawczego nowoczesnej poetyki porównawczej⁶.

Niedługo potem w polskim dyskursie literaturoznawczym badacze tacy jak Dariusz Pawelec, szukający odpowiedzi na pytanie: „Jak możliwa jest dziś poetyka historyczna?”, sugerowali, że „należałoby się raczej zastanowić nad losem poetyki opisowej”⁷; jednocześnie zastanawiali się nad sposobami wyzyskania kategorii z tego zakresu w rozwijaniu różnych wymiarów refleksji literaturoznawczej, jak np. Włodzimierz Bolecki wprost deklarujący w przypisie do jednego ze swoich artykułów: „tradycyjne terminy poetyki opisowej próbuję przekształcić w kategorie historii literatury”⁸. Pytania dotyczące zmieniającego się statusu poetyki, zasadności i możliwości poszerzania jej pola postawili wówczas też autorzy tekstów pomieszczonych w zbiorze *Poetyka bez granic*⁹. Wskazali oni wiele aspektów jej funkcjonowania w aktualnej praktyce interpretacyjnej i refleksji teoretycznej, nakreślając kontury różnorodnych koncepcji rozwijanych szczegółowo w kolejnych latach¹⁰. Erazm Kuźma przypomniał wtedy o (funkcjonującym od lat osiemdziesiątych w dyskursie niemieckojęzycznym) rozróżnieniu na poetykę

⁴ Zob. R Seamon, *Poetics Against Itself: On the Self-Destruction of Modern Scientific Criticism*, „PMLA” 1989, nr 3, s. 294-305; Zob. również obszerny artykuł recenzyjny poświęcony dwóm książkom: L. Dolez, *Occidental Poetics: Tradition and Progress* (1990); T. Docherty, *After Theory: Postmodernism/Postmarxism* (1990), [w:] W. Martin, *From Poetics to Postmodernism*, „Comparative Literature” 1993, Vol. 45, No. 3, s. 280-286.

⁵ Zob. *The New Historicism*, eds. H.A. Veenser, New York-London 1989.

⁶ E. Miner, *Comparative Poetics: An Intercultural Essay on Theories of Literature*, Princeton 1990. Współczesne badania w tym zakresie przynoszą takie owoce, jak np.: J. Ramazani, *A Transnational Poetics*, Chicago-London 2009.

⁷ D. Pawelec, *Jak możliwa jest dziś poetyka historyczna?*, „Teksty Drugie” 1994, z. 5-6, s. 140.

⁸ W. Bolecki, *Teksty i głosy (z zagadnień poetyki modernizmu)*, „Teksty Drugie” 1996, nr 4, s. 6.

⁹ *Poetyka bez granic. Z dziejów form artystycznych*, red. W. Bolecki, W. Tomasik, Warszawa 1995.

¹⁰ Zaowocowały one później takimi pracami, jak np. *Somatopoetyka – afekty – wyobrażenia* Anny Łebkowskiej (Kraków 2019).

i poetologię¹¹, podstawowe różnice między tymi pojęciami wyjaśniając w następujący sposób:

[d]wudziestowieczne poetyki [...] różnią się znacznie od poetyk tradycyjnych [...] tym, że są ugruntowane na jakichś ogólnych założeniach teoretycznych, filozoficznych, rezygnując natomiast z normatywności, przestają być nauką o tym, jak należy pisać – i co. [...] Obyczaj językowy w Polsce nie wprowadza rozróżnienia poetyka – poetologia, co nie znaczy, że nie istnieją nasze poetologie. Dla przykładu: konspekt wykładów Romana Ingardena *Poetyka. Teoria literatury artystycznej* zapowiada poetologię. Jest nią *Poetyka teoretyczna* Marii Renaty Mayenowej czy projekt „poetyki pragmatycznej” teoretyków z Uniwersytetu Warszawskiego¹².

W połowie pierwszej dekady XXI wieku, równoległe z przywołaną uwagą Balcerzana, można było śledzić na gruncie polskich badań nie tylko kolejne etapy, lecz także znaczące efekty procesu poszerzania (wciąż istniejących) granic poetyki i poetologii, sytuowanych – tak jak sama literatura i literaturoznawstwo – w różnorodnych perspektywach (związanych ze zwrotami badawczymi w humanistyce¹³), m.in.: kulturowej, antropologicznej, topograficznej, afektywnej, performatywnej czy somatycznej¹⁴. Bolecki w *Pytaniach o przedmiot literaturoznawstwa* wskazywał w tym czasie, że taka reorientacja badań literackich (w polskim dyskursie polegająca w dużej mierze

¹¹ We współczesnych niemieckich badaniach literackich i kulturowych nietrudno wskazać prace, których autorzy wykorzystują to pojęcie; zob. np. H. Rther, *Grundzüge einer Poetologie des Textendes der deutschen Literatur des Mittelalters*, Heidelberg 2018 (pozycja z zakresu poetyki historycznej); H. Kappelhoff, *Poetologie des Genrekinos*, [w:] idem, *Genre und Gemeinsinn. Hollywood bwischen Krieg und Demokratiec*, Berlin 2016.

¹² E. Kuźma, *O poetyce negatywnej. Od poetyki do poetologii, od poetologii do metapoetyki*, [w:] *Poetyka bez granic*, red. W. Bolecki, W. Tomasiak, Warszawa 1995, s. 41.

¹³ Zob. A. Burzyńska, M.P. Markowski, *Teorie literatury XX wieku*, Kraków 2006; *Zwroty badawcze w humanistyce. Konteksty poznawcze, kulturowe i społeczno-instytucjonalne*, red. J. Kowalewski, W. Piasek, Olsztyn 2010.

¹⁴ J. Ślósarska, *Studia z poetyki antropologicznej*, Warszawa 2004; M. Rembowska-Płuciennik, *Poetyka i antropologia. Cykl podolski Włodzimierza Odojewskiego*, Kraków 2004; A. Burzyńska, *Poetyka po strukturalizmie*, [w:] idem, *Anty-teoria literatury*, Kraków 2006.

na dynamicznej i wielokierunkowej adaptacji różnych modeli tych badań, które rozwijały się w dłuższej perspektywie czasowej w różnorodnych, specyficznych dla każdego z nich warunkach kulturowych, historycznych, społecznych, politycznych etc.) nie idzie w parze z trudem tłumaczenia ich na uwarunkowania rodzime („wraz z całym wschodnioeuropejskim kontekstem intelektualnym”). Wśród negatywnych konsekwencji tego procesu wymienić odrzucenie przez literaturoznawstwo kategorii historyczności „jako elementarnego horyzontu poznawczego wszelkich aktów poznawczych w humanistyce” i wyrzeczenie się swoistości własnego przedmiotu badań, a tym samym postawienie pod znakiem zapytania zasadności istnienia swoistych dla tego przedmiotu sposobów badań, w tym poetologicznych¹⁵. Ukazanie się w kolejnym roku polskiego przekładu *Poetyki kulturowej* Stephena Greenblatta oraz pierwszego tomu *Kulturowej teorii literatury*¹⁶, mieszczącej narrację założycielskie tego paradygmatu badań w polskim dyskursie humanistycznym, przyczyniło się do kolejnych zmian w myśleniu o poetyce, inspirowanych również przez refleksje autorów artykułów zebranych dziesięć lat później w zbiorze *Kulturowa historia literatury*¹⁷.

U progu drugiej dekady XXI wieku Ryszard Nycz przypomniał w tomie drugim *Kulturowej teorii literatury*, że poetyka w nowoczesnym ujęciu (ze względu na rozległość zakreślanego pola badawczego bliskim sformułowanej przez badacza definicji intertekstualności) wykracza poza opis i systematyzację „reguł dyskursywno-semantycznej organizacji literackiego dzieła sztuki”, obejmując swoim zakresem:

wszelkie semiotycznie zorganizowane artykulacje ludzkiego doświadczania siebie i świata – o ile poddają się one opisowi i analizie w kategoriach poetologicznych (znaczącej formy, reguł i prawidłowości sensotwórczych)¹⁸.

¹⁵ W. Bolecki, *Pytania o przedmiot literaturoznawstwa*, „Teksty Drugie” 2005, nr 1-2, ss. 18, 17, 21.

¹⁶ *Kulturowa teoria literatury 1. Główne pojęcia i problemy*, red. M.P. Markowski, R. Nycz, Kraków 2006; S. Greenblatt, *Poetyka kulturowa. Pisma wybrane*, tłum., red. i wstęp K. Kujawińska-Courtney, Kraków 2006.

¹⁷ *Kulturowa historia literatury*, red. A. Łebkowska, W. Bolecki, Warszawa 2015.

¹⁸ *Kulturowa teoria literatury 2. Poetyki, problematyki, interpretacje*, red. R. Nycz, T. Walas, Kraków 2012, s. 21.

O status i granice poetyki (w tym też o losy literaturoznawstwa) w kulturowo zorientowanych badaniach literackich pytał niedługo potem Tomasz Kunz w artykule *Poetyka w świetle kulturoznawstwa*, wśród konsekwencji „tak głębokiego przekształcenia pierwotnej semantyki owego pojęcia, że odrywa się ono od swego macierzystego pola znaczeniowego, projektując całkowicie nowy obszar problemowy” i „nowe zasady wykorzystania samych narzędzi poetologicznych”, zauważając zwłaszcza „doinwestowanie ich »praktycznego«, inwencyjno-sprawczego wymiaru kosztem tradycyjnej funkcji deskrypcyjno-systematyzującej”¹⁹. Skoro, konkluduje badacz, znaczenie poetyki leży w „praktycznej użyteczności wypracowanych przez nią narzędzi, które służą nie tylko analizie, lecz także interpretacji wszelkiego typu tekstów”, to współcześnie staje się ona bardziej „zasobnikiem praktycznych narzędzi znajdujących się na usługach rozmaitych praktyk tekstualnych i dyskursywnych” niż zasadniczym elementem teorii literatury²⁰. Na innym biegunie sytuują się akcentujące ciągłość refleksji i sposobów badania literatury wypracowanych w paradygmacie strukturalistycznym²¹ rozważania dotyczące tego, co – za tytułem książki Jerzego Madejskiego – wypada nazwać poetykami i poetologiami „postrukturalnymi”. Sam autor pisze o tym skromnie: „z wypracowanej kiedyś metodologii daje się wyprowadzić pewna teoria krytyczna, która przydaje się do opisu wiersza, powieści, dramatu”, wskazując na możliwości stosowania takich metod badania literatury do analizy „rozmaitych form współczesnego dyskursu”²².

Zaledwie wzmiankowane tutaj etapy i tematy dyskusji o statusie i roli poetyki znamionuje zatem wzrastająca i postulowana świadomość procesu odchodzenia od jej Arystotelesowskiego, normatywnego, literaturocentrycznego i werbocentrycznego kontekstu macierzystego oraz od najważniejszych w tym kontekście funkcji, opisującej i systematyzującej. Widać, że proces ten przebiega w dwóch kierunkach. Jest on efektem, z jednej strony, odchodzenia od tak rozumianej poetyki w badaniu zjawisk literackich (dla którego emblematycznie już brzmią tytuły takich książek i artykułów, jak: *Od poetyki do antropologii opowiadania*, *Od poetyki miejsca do geopoeetyki*

¹⁹ T. Kunz, *Poetyka w świetle kulturoznawstwa*, „Forum Poetyki” 2015, s. 15.

²⁰ Ibidem, s. 10.

²¹ Zob. J. Madejski, *Poetologie postrukturalne. Szkice krytyczne*, Szczecin 2018.

²² Ibidem, s. 14.

czy *Od poetyki k dyskursu*, jak słowacki badacz zatytułował *Vybor z polske literarni teorie 70-90*²³). Z drugiej strony – coraz bardziej świadomego wykorzystywania jej narzędzi do badania zjawisk nieliterackich (co pokazuje np. Ewa Szczęsna w swoich pracach, od *Poetyki mediów* po *Cyfrową semiopoetykę*²⁴). Lepiej rozpoznana wydaje się pierwsza ze wskazanych tendencji. Można powiedzieć, że druga z nich ową „zdyscyplinowaną” (określenie Marka Stanisza²⁵) formę refleksji humanistycznej, jaką długo była poetyka w swoim wcieleniu normatywnym, czyni dziedziną „poza dyscypliną” (żeby sięgnąć po sformułowanie, którego David Ferris użył w odniesieniu do komparatystyki²⁶) czy też dziedziną otwierającą się na wiele dyscyplin. Patrząc na obydwie tendencje z perspektywy literaturoznawczej, można dodać, że pierwsza wiąże się z przekraczaniem granic tego, „jak” się bada(ło) literaturę, druga – z przekraczaniem granic zarówno tego, „co” jeszcze można za pomocą narzędzi poetyki badać, jak i tego, „jak” za ich pomocą badać zjawiska o innym niż literatura statusie semiotycznym i medialnym.

Powracające uwagi, najczęściej o charakterze postulatywnym, dotyczące możliwości wykorzystania tych narzędzi do analizy artefaktów należących do różnych systemów semiotycznych i porządków medialnych, skłaniają do szeregu pytań, spośród których szczególnie nurtujące wydaje się następujące: w jakiej mierze wykorzystuje się te narzędzia na gruncie współczesnych polskich badań nieliteraturoznawczych? Pociąga ono za sobą kolejne: co faktycznie spośród „wszelkich semiotycznie zorganizowanych artykulacji ludzkiego doświadczenia siebie i świata”²⁷ zostało za ich pomocą opisane – z takich

²³ Zob. B. Owczarek, *Od poetyki do antropologii opowiadania*, [w:] *Praktyki opowiadania*, red. W. Grajewski, Z. Mitosek, B. Owczarek, Kraków 2001; *Od poetyki miejsca do geopoetyki*, red. E. Konończuk, E. Sidoruk, Białystok 2012.

²⁴ E. Szczęsna, *Poetyka mediów. Polisemiotyczność, digitalizacja, reklama*, Warszawa 2007; idem, *Cyfrowa semiopoetyka*, Warszawa 2018.

²⁵ Zob. M. Stanisza, *Pytania o światopogląd gatunków literackich*, [w:] *Filozofia w literaturze. Literatura w filozofii*, red. A. Iskra-Paczkowska, S. Gałkowski, M. Stanisza, Rzeszów 2013.

²⁶ D. Ferris, *Dyscyplina poza dyscypliną*, tłum. J. Momro, T. Bilczewski, [w:] *Niewspółmierność. Perspektywy nowoczesnej komparatystyki*, red. T. Bilczewski, Kraków 2010, s. 243.

²⁷ *Kulturowa teoria literatury 2. Poetyki...*, s. 21.

nieliteraturoznawczych i nieliteraturocentrycznych pozycji? Omówienie tej wieloaspektowej kwestii, wymagające gruntownego przeglądu dorobku badawczego wielu dyscyplin, siłą rzeczy przekracza ramy pojedynczego artykułu. Przyjrzyjmy się krótko pod tym kątem wybranym aspektom polskiej refleksji z zakresu muzykologii i teorii muzyki, ze świadomością, że przegląd ten nie może być równoznaczny z rozpoznaniem stanu samoświadomości muzykologii w tym zakresie, lecz jest raczej zasygnalizowaniem istotnego w kontekście rozważanej tutaj problematyki zagadnienia.

Odkąd pół wieku temu Michał Bristiger w artykule *Krytyka muzyczna a poetyka muzyki*²⁸ pytał o (nie)obecność w polskich badaniach i *modus vivendi* tego drugiego pojęcia – nawiązując do opublikowanego wówczas polskiego przekładu *Poetyki muzycznej* Igora Strawińskiego²⁹, za którym oparł tę kategorię na antycznej *poiesis* – wskazać można liczne prace, których autorzy sięgają po to pojęcie, przy czym jego zakres semantyczny jest zróżnicowany³⁰. Można zauważyć, że funkcjonuje ono nierzadko w postaci formuły metonimicznej, *totum pro parte*, w której owo *totum* stanowi poetyka, podczas gdy zabiegi analityczne faktycznie realizują się w odniesieniu do wybranych kategorii.

²⁸ M. Bristiger, *Krytyka muzyczna a poetyka muzyki*, „Teksty” 1972, z. 4(55-56).

²⁹ I. Strawiński, *Poetyka muzyki*, tłum. S. Jarociński, „Res Facta Nova” 1970, nr 4.

³⁰ Zob. np. L. Polony, *Poetyka muzyczna Mieczysława Karłowicza: program literacki, ekspresja i symbol w poemacie symfonicznym*, Kraków 1986 oraz prace współczesne: J. Bauman-Szulakowska, *Sérénité, humor, fantazja: poetyka muzyki instrumentalnej Francisa Poulenca*, Poznań 2000; M. Stochniol, *Poetyka muzyki Sofii Gubajduliny w kontekście chrześcijańskiej tradycji kulturowej*, [praca doktorska, Instytut Muzykologii UJ], Kraków 2001; M. Gmys, *Poetyka teatru operowego Ferruccia Busoniego*, Poznań 2005; R. Skupin, *Poetyka muzyki orkiestrowej Giacinto Scelsiego. Dzieło a duchowość kompozytora – między Wschodem a Zachodem*, Kraków 2008; M. Renat, *Poetyka słowno-dźwiękowa pieśni solowych Grażyny Bacewicz*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie” 2012, z. VII; B. Mądra-Bednarek, *Poetyka muzyczna cyklu pieśni „Chansons grises” Reynalda Hahna w świetle jego rozważań teoretycznych zawartych w książce „Du Chant”*, Poznań 2013; M. Janicka-Słysz, *Poetyka muzyczna Karola Szymanowskiego: studia i interpretacje*, Kraków 2013; R. Golianek, *Powracające fale w muzyce polskiej lat 1918-2018: dziedzictwo poetyki Mieczysława Karłowicza? Uwagi wstępne*, [w:] *Powracające fale. Muzyka polska 1918-2018*, red. M. Szoka, Łódź 2019.

Istotniejsze znaczenie dla rozważanej tutaj kwestii ma rozróżnienie w analizie między poziomem *poiesis* i *aísthēsis*. Dobrze tłumaczy to Jean-Jacques Nattiez. Francuski semiotyk muzyki, opisując funkcjonowanie symbolu i wskazując, że „nie jest [on – przyp. A.T.] jakimś »pośrednikiem« w procesie »komunikacji«, który przekazuje odbiorcom znaczenie zamierzone przez autora”, ale „raczej wynikiem złożonego procesu tworzenia (procesu poietycznego) [...] i punktem wyjścia dla złożonego procesu odbioru (procesu estetycznego)”³¹, podkreśla odrębność wspomnianych dwóch poziomów. W dużym uproszczeniu można powiedzieć, że na poziomie *poiesis* badaniu podlegają środki, które zostały wykorzystane przez kompozytora w procesie tworzenia utworu i których wpływ na proces percepcji jest zróżnicowany w zależności od techniki kompozytorskiej, stylu, indywidualnych wyborów twórcy etc. Natomiast na poziomie *aísthēsis* odbiorca tego utworu spotyka się z mniej lub bardziej zamierzonym przez kompozytora efektem wykorzystania konkretnych środków. Umiejętność ta daje możliwość wyodrębnienia w badaniach konkretnej kompozycji muzycznej poziomu poetyki i poziomu estetyki. Nie zawsze jest to tak oczywiste, jak w wypadku utworów skomponowanych np. w ramach (średniowiecznej) techniki izorytmicznej czy (dwudziestowiecznej) dodekafonicznej, podczas słuchania których uwaga odbiorcy koncentruje się raczej na zamierzonym przez kompozytora brzmieniowym efekcie wykorzystania takich a nie innych środków technicznych niż na samych tych środkach (figurach, schematach melodycznych i rytmicznych) należących do poziomu poetyki.

Na pytanie o potrzebę i zasadność posługiwania się pojęciem poetyki w badaniach muzykologicznych, służące też rozważaniom nad statusem i autoświadomością dyscypliny, autor artykułu *Krytyka muzyczna a poetyka muzyki* odpowiada m.in. taką uwagą: „[m]iędzy muzykologią a krytyką muzyczną brak jest w sposób oczywisty jeszcze innej, rozbudowanej

³¹ „A symbolic form [...] is not some »intermediary« in a process of »communication« that transmits the meaning intended by the author to the audience; it is instead the result of a complex process of creation (the poietic process) that has to do with the form as well as the content of the work; it is also the point of departure for a complex process of reception (the esthetic process) that reconstructs a »message«. Zob. J.-J. Nattiez, *Music and Discourse: Toward a Semiology of Music*, transl. C. Abbate, Princeton 1990, s. 17.

dyscypliny pośredniczącej – domeny refleksji nad muzyką jako sztuką. Wiarygodniejszą dla niej nazwą byłaby »poetyka muzyki«³². Jest to zarazem próba odpowiedzi na to samo pytanie, które stawiają badacze literatury, o aktualność i funkcjonalność tego pojęcia, inny jest jednak punkt wyjścia.

Drugą ważną parę terminologiczną poetyka muzyczna, w XX-wiecznym, klasycznym ujęciu (wciąż niekiedy jeszcze wykorzystywanym³³), tworzy z pojęciem lingwistyki. Ich połączenie jest niewątpliwie przydatne w różnieniu poziomów analizy muzycznej³⁴. Współcześnie coraz wyraźniej wybrzmiewa postulat „przesunięcia akcentów ze sfery lingwistyki na sferę poetyki muzycznej”, a badacze – tacy jak choćby cytowany w tym akapicie Mieczysław Tomaszewski – zauważają, że coraz częściej można obserwować tę tendencję, niezbywalną, ich zdaniem:

między innymi dlatego, by w akcie interpretacji odezwała się wyraziście problematyka artystyczności utworu. Jak przypomina Jakobson: „przedmiotem rozważań poetyki jest [bowiem – przyp. A.T.] przede wszystkim zagadnienie: co przekształca komunikat językowy w dzieło sztuki”. Rozpatrywanie utworu w aspekcie ograniczonym do muzycznej lingwistyki pomija to, co w utworze najbardziej interesujące i istotne, moment, w którym „umiejętność” przekształca się w „twórczość”, *téchne* w *poiesis*³⁵.

Proces poszerzania granic poetyki pozostaje reprezentatywny także dla zjawiska, które Henryk Markiewicz *expressis verbis* wypowiedzianych w *Nowych pytaniach do kulturowych teoretyków literatury*³⁶ nazwał jej „dyseminacyjnym potencjałem”, trafnie wskazując zarazem na korzyści, „jakie

³² M. Bristiger, op. cit., s. 58-59.

³³ Zob. np. A. Nowak, *Poziomy interpretacyjne struktur muzycznych intertekstualnie jawnych. Na przykładzie „III Symfonii” Pawła Mykietyna*, „Aspekty Muzyki” 2017, t. VII, s. 143.

³⁴ Rozróżnienia zakresów tych pojęć dokonał m.in. Mieczysław Tomaszewski. Zob. idem, *Interpretacja integralna dzieła muzycznego. Rekonesans*, Kraków 2000, s. 36.

³⁵ M. Tomaszewski, *Odczytywanie dzieła muzycznego. Od kategorii elementarnych do fundamentalnych i transcendentnych*, „Teoria Muzyki” 2012, nr 1, s. 49.

³⁶ H. Markiewicz, *Pytania do kulturowych teoretyków literatury*, [w:] idem, *Jeszcze dopowiedzenia. Rozprawy i szkice z wiedzy o literaturze*, Kraków 2008; idem, *Nowe pytania do kulturowych teoretyków literatury*, „Wielogłos” 2012, nr 4 (14).

mogłaby przynieść (i już przyniosła) ich inkluzyjność w stosunku do zasad organizacji (poetyk *sensu largo*) innych praktyk dyskursywnych i niedyskursywnych³⁷. Jeżeli w wyniku dynamicznych w ostatnich latach reorientacji badań literackich na naszą dyscyplinę patrzymy, z jednej strony, bardziej jak na „zbiór rywalizujących dialektów niż wspólnie użytkowany język”, podkreślając, że „jej stanem najbardziej naturalnym jest wielogłos prawd teoretycznych³⁸, to z drugiej – dostrzegamy szanse w dialogu z dyscyplinami „sprzymierzonymi” (żeby przywołać sformułowanie Edwarda Balcerzana z artykułu, który stał się punktem wyjścia niniejszego tekstu³⁹). Nowoczesna poetyka, która od wystąpienia Zygmunta Łempickiego *W sprawie uzasadnienia poetyki czystej* przed stu laty⁴⁰, wielokrotnie zmieniała swoje oblicze, z wielu względów stwarza dobrą przestrzeń do takiego dialogu.

Bibliografia

- Edward Balcerzan, *Granice literatury, granice historii, granice granic*, „Teksty Drugie” 2005, z. 6.
- Jolanta Bauman-Szulałowska, *Sérénité, humor, fantazja: poetyka muzyki instrumentalnej Francisa Poulenca*, Ars Nova, Poznań 2000.
- Włodzimierz Bolecki, *Pytania o przedmiot literaturoznawstwa*, „Teksty Drugie” 2005, nr 1-2.
- Włodzimierz Bolecki, *Teksty i głosy (z zagadnień poetyki modernizmu)*, „Teksty Drugie” 1996, nr 4.
- Michał Bristiger, *Krytyka muzyczna a poetyka muzyki*, „Teksty” 1972, z. 4(55-56).
- Anna Burzyńska, Michał Paweł Markowski, *Teorie literatury XX wieku*, Znak, Kraków 2006.
- Dariusz Czaja, *Limes*, [w:] idem, *Gramatyka bieli. Antropologia doświadczeń granicznych*, Wydawnictwo Pasaże, Kraków 2018.
- Marcin Gmys, *Poetyka teatru operowego Ferruccio Busoniego*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2005.
- Ryszard Daniel Golianek, *Powracające fale w muzyce polskiej lat 1918-2018: dziedzictwo poetyki Mieczysława Karłowicza? Uwagi wstępne*, [w:] *Powracające fale. Muzyka polska 1918-2018*, red. M. Szoka, Akademia Muzyczna w Łodzi, Łódź 2019.

³⁷ H. Markiewicz, *Nowe pytania do kulturowych teoretyków...*, s. 354.

³⁸ J. Sławiński, *Wszystko od początku*, [w:] idem, *Miejsce interpretacji*, Gdańsk 2006, s. 111.

³⁹ E. Balcerzan, op. cit., s. 11.

⁴⁰ Z. Łempicki, *W sprawie uzasadnienia poetyki czystej*, Lwów 1921.

- Stephen Greenblatt, *Poetyka kulturowa. Pisma wybrane*, tłum., red. i wstęp K. Kujańska-Courtney, Universitas, Kraków 2006.
- Małgorzata Janicka-Słysz, *Poetyka muzyczna Karola Szymanowskiego: studia i interpretacje*, Akademia Muzyczna w Krakowie, Kraków 2013.
- Kulturowa historia literatury*, red. A. Łebkowska, W. Bolecki, IBL PAN, Warszawa 2015.
- Kulturowa teoria literatury 1. Główne pojęcia i problemy*, red. M.P. Markowski, R. Nycz, Universitas, Kraków 2006.
- Kulturowa teoria literatury 2. Poetyki, problematyki, interpretacje*, red. R. Nycz, T. Walas, Universitas, Kraków 2012.
- Tomasz Kunz, *Poetyka w świetle kulturoznawstwa*, „Forum Poetyki” 2015.
- Zygmunt Łempicki, *W sprawie uzasadnienia poetyki czystej*, Lwów 1921.
- Jerzy Madejski, *Poetologie postrukturalne. Szkice krytyczne*, Wydawnictwo Naukowe US, Szczecin 2018.
- Henryk Markiewicz, *Nowe pytania do kulturowych teoretyków literatury*, „Wielogłos” 2012, nr 4(14).
- Henryk Markiewicz, *Pytania do kulturowych teoretyków literatury*, [w:] idem, *Jeszcze dopowiedzenia. Rozprawy i szkice z wiedzy o literaturze*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2009.
- Wallace Martin, *From Poetics to Postmodernism*, „Comparative Literature” 1993, Vol. 45, No. 3.
- Earl R. Miner, *Comparative Poetics: An Intercultural Essay on Theories of Literature*, Princeton University Press, Princeton 1990.
- Jean-Jacques Nattiez, *Music and Discourse: Toward a Semiology of Music*, transl. C. Abbate, Princeton University Press, Princeton 1990.
- Anna Nowak, *Poziomy interpretacyjne struktur muzycznych intertekstualnie jawnych. Na przykładzie „III Symfonii” Pawła Mykietyna*, „Aspekty Muzyki” 2017, t. VII.
- Dariusz Pawelec, *Jak możliwa jest dziś poetyka historyczna?*, „Teksty Drugie” 1994, z. 5-6.
- Poetyka bez granic. Z dziejów form artystycznych*, red. W. Bolecki, W. Tomasik, IBL PAN, Warszawa 1995.
- Leszek Polony, *Poetyka muzyczna Mieczysława Karłowicza: program literacki, ekspresja i symbol w poemacie symfonicznym*, PWM, Kraków 1986.
- Jahan Ramazani, *A Transnational Poetics*, University of Chicago Press, Chicago-London 2009.
- Magdalena Rembowska-Płuciennik, *Poetyka i antropologia. Cykl podolski Włodzimierza Odojewskiego*, Universitas, Kraków 2004.
- Maryla Renat, *Poetyka słowno-dźwiękowa pieśni solowych Grażyny Bacewicz*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie” 2012, z. VII.
- Roger Seamon, *Poetics Against Itself: On the Self-Destruction of Modern Scientific Criticism*, „PMLA” 1989, nr 3.
- Renata Skupin, *Poetyka muzyki orkiestrowej Giacinto Scelsiego. Dzieło a duchowość kompozytora – między Wschodem a Zachodem*, Musica Iagellonica, Kraków 2008.

- Janusz Sławiński, *Wszystko od początku*, [w:] idem, *Miejsca interpretacji, słowo/obraz terytoria*, Gdańsk 2006.
- Marek Stanisławski, *Pytania o światopogląd gatunków literackich*, [w:] *Filozofia w literaturze. Literatura w filozofii*, red. A. Iskra-Paczkowska, S. Gałkowski, M. Stanisławski, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2013.
- Igor Strawiński, *Poetyka muzyki*, tłum. S. Jarociński, „Res Facta Nova” 1970, nr 4.
- Ewa Szczęsna, *Cyfrowa semiopoetyka*, IBL PAN, Warszawa 2018.
- Ewa Szczęsna, *Poetyka mediów. Polisemiotyczność, digitalizacja, reklama*, Wydawnictwo UW, Warszawa 2007.
- Joanna Ślósarska, *Studia z poetyki antropologicznej*, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa 2004.
- Mieczysław Tomaszewski, *Interpretacja integralna dzieła muzycznego. Rekonesans*, Akademia Muzyczna w Krakowie, Kraków 2000.
- Mieczysław Tomaszewski, *Odczytywanie dzieła muzycznego. Od kategorii elementarnych do fundamentalnych i transcendentnych*, „Teoria Muzyki” 2012, nr 1.
- Zwroty badawcze w humanistyce. Konteksty poznawcze, kulturowe i społeczno-instytucjonalne*, red. J. Kowalewski, W. Piasek, Instytut Filozofii UW, Olsztyn 2010.

Boundaries of Literature, Boundaries of Poetics, Boundaries of Boundaries Today. One Question

The subject of reflection in the article *Boundaries of Literature, Boundaries of Poetics, Boundaries of Boundaries Today. One Question* is the place and role of poetics in contemporary Polish humanistic research. The author makes a short recapitulation of stages and themes of the ongoing discussion on the status of poetics (especially) in the last three decades, which, in her opinion, are particularly important. The widening of its boundaries, seen and significant for contemporary culture, prompts the author to ask about the extent to which the categories and tools of poetics are used in the contemporary Polish non-literary studies, on the example of the discourse of musicology.

Keywords: poetics, poetics of music, poetology, *poiesis*, research turns in the humanities

Data otrzymania tekstu: 8.03.2021 r.

Data zakończenia procesu recenzyjnego: 7.04.2021 r.

Data akceptacji tekstu do druku: 14.04.2021 r.